

Mehmed Kardaš

LEKSIKA ORIJENTALNOG PORIJEKLA U FRAZEMAMA BOSANSKOG JEZIKA

Šehović, Amela, Haverić, Đenita, 2017. Sarajevo: Filozofski fakultet Univerziteta u Sarajevu.

Krajem 2017. godine u e-izdanju Filozofskog fakulteta Univerziteta u Sarajevu objavljena je knjiga Amele Šehović i Đenite Haverić *Leksika orijentalnog porijekla u frazemama bosanskog jezika*. Dugoročno interdisciplinarno istraživanje leksike orijentalnog porijekla u bosanskom jeziku spomenute autorice su najprije okrunile knjigom *Riječi perzijskog porijekla u bosanskom jeziku*, čiji je izdavač Institut za jezik Univerziteta u Sarajevu (2017). Zasnovane na modernom pristupu i metodologiji, navedene knjige predstavljaju značajan iskorak u proučavanju ovog sloja leksike u bosanskom jeziku.

Knjiga *Leksika orijentalnog porijekla u frazemama bosanskog jezika* bavi se orijentalizmima koji su sastavna komponenta frazema bosanskog jezika, a sačinjena je od dva temeljna poglavlja – uvodne studije i rječničkog dijela – kojima su na kraju dodani *Izvori* (249–253. str.), *Literatura* (254–258. str.) te indeksi autora i pojmova (259–262. str.). Uvodnu studiju gradi pet cjelina: *Leksika orijentalnog porijekla u bosanskom jeziku* (6–10. str.), *Semantička adaptacija riječi orijentalnog porijekla u bosanskom jeziku* (11–46. str.), *Tematska klasifikacija riječi orijentalnog porijekla* (47–50. str.), *Frazeme bosanskog jezika sa sastavnicom orijentalnog porijekla* (51–93. str.) i *Komentar etimologije u analiziranim rječnicima* (94–98. str.).

Kako autorice u samom uvodu navode, pojedini orijentalizmi i frazeme iz sinhronijske perspektive su zastarjeli, pa je sprovedeno istraživanje ujedno i dijahronijsko, što je u skladu sa shvatanjem da granice između sinhronije i dijahronije nisu uvijek tako jasne (6. str.). Osim toga, pojedine lekseme orijentalnog porijekla ponovo su aktuelizirane u savremenom bosanskom jeziku, dok su ranije pripadale pasivnom sloju njegove leksike (10. str.).

Stoga je odabrana metoda sasvim primjerena istraživanju koje su autorice postavile kao svoj cilj.

U procesu semantičke adaptacije, riječi orijentalnog porijekla doživjele su semantičke promjene i pomjeranja značenja prilikom ulaska u bosanski jezik, a upravo ovim pomjeranjima značenja autorice su posvetile posebnu pažnju, pri čemu su tom problemu prišle vrlo oprezno. Pored velikog broja riječi orijentalnog porijekla koje su doživjele nultu semantičku ekstenziju, što znači da kod ovih riječi nije došlo do pomjeranja značenja u odnosu model : replika – kao npr. mnoge riječi iz jednog od najbrojnijih tematskih polja *islamski vjerski izrazi i pojmovi*: (ar.) *ahiret, Allah, džamija, dženet, hadž, Kur'an, melek, ramazan*; (perz.) *din, namaz, pejgamber* – kod mnogih riječi došlo je upravo do pomjeranja značenja, u određenim slučajevima riječ je o restrikciji (suženju) značenja, u drugima o ekstenziji (proširenju) značenja. Tako naprimjer, “[r]iječ *kaiš* u bosanskom jeziku ima sljedeća značenja: ‘1. remen, pojas (ob. kožni) kojim se stežu hlače ili se njime opasuje; opasač 2. a. kožni obruč koji se psu ili nekoj drugoj životinji stavlja oko vrata; ogrlica b. (mn.) remenovi koji se zaprežnom konju stavljaju na glavu, a služe da se njima upravlja; uzde, kajase 3. a. remen (ob. kožni) za nošenje, vješanje, spajanje čega i sl. b. kožni remen za pušku; remenik 4. prstenasti krug oko kovine kao obruč 5. *meton.* batine, kaišanje 6. ono što liči ili podsjeća na remen pljosnata oblika; kajasa 7. *kul.* komad mesa (ob. junetina) savijen u krug, u obliku kaiša’, dok u osmanskome turskom jeziku riječ *kayış* znači ‘kaiš, remen’. Dakle, u bosanskom jeziku samo je prvo, osnovno značenje riječi preuzeto iz osmanskog turskog jezika, a kasnije je riječ poprimila dodatna značenja (2, 3, 4, 5, 6. i 7), koja ne postoje u osmanskome turskom jeziku.” (33. str.)

Analiza semantičke adaptacije riječi orijentalnog porijekla zapravo je uvod u centralno poglavlje knjige – ispitivanje frazema bosanskog jezika sa sastavnicom orijentalnog porijekla. Na osnovu korpusa koji su istraživale, autorice su došle do zaključka da veliki broj frazema sa sastavnicom orijentalnog porijekla ima izražen ekspresivni potencijal. Brojne su dvoleksemne frazeme kod kojih je semantička transpozicija ostvorena metaforičkim putem, a među takvim najveći broj frazema pripada glagolskim: *sakriti se u budžak, razvezati eglen, živjeti od have, pametovati s(a) mindera, izvesti (koga) na selamet* itd. Međutim, bilježe se i frazeme u kojima je semantička transpozicija ostvorena putem metonimije (željezna čizma),

sinegdohe (*deverli glave*), ali i one u kojima je realizirana figura etimološka, oksimoron, ironija itd. Posebna je pažnja posvećena frazemama s realijama te poredbenima frazemama, pri čemu poredbene frazeme svojom zastupljenošću zauzimaju značajno mjesto, a nerijetko imaju i stilski potencijal. Mnoge od poredbenih frazema s orijentalnom sastavnicom imaju i frazeosemantičke varijante sa domaćom, slavenskom sastavnicom: živjeti kao beduin : živjeti kao pustinjač, *vuk samotnjak*; *nov kao ispod čekića* : *nov kao ispod nakovnja*, *ravan kao tepsija* : *ravan kao dlan*; *stopala k(a) o čamci* – ‘razg. velika stopala’ : *stopala k(a) o peraje*. Pored frazema koje se mogu predstaviti formulom A kao B, bilježe se i frazeme bez člana A, poput *kao iz bazara* – ‘pomno dotjeran, s velikom pažnjom odjeven’, *kao u ćumezu* – ‘nesređeno, prljavo, zapušteno’, *ko za inat* – ‘razg. nešto je krenulo po zlu, nesreći’ itd., a čini se da situacije iz svakodnevnog života nerijetko motiviraju nastanak novih frazema, što potvrđuje i činjenica da leksičke varijante u frazemama s orijentalizmom kao sastavnicom nisu tako rijetke u savremenom jeziku (93. str.).

Poseban dio ove knjige čini *Rječnik* (99–248. str.), kojemu prethodi *Komentar etimologije u analiziranim rječnicima* sa korekcijama etimologije riječi iz Škaljićevog rječnika i rječnikā bosanskog jezika. Sva uočena zapažanja i propusti u opisu riječi u prethodnim rječnicima ugrađena su u rječnički dio ove knjige, koji obuhvata 508 osnovnih riječi i izvedenica, i to onih koje su sastavni dio jedne ili više frazema bosanskog jezika. Građu za *Rječnik* autorice su ekscerpirale iz rječničkih izvora na bosanskom, hrvatskom, srpskom, srpskohrvatskom, perzijskom, arapskom i turskom jeziku, zatim književnoumjetničkih djela te narodnog stvaralaštva. Uz svaku leksemu navedeno je njeno porijeklo, pri čemu je donesen i oblik iz jezika izvornika i jezika posrednika. Ovakva metoda, koja je dosljedno i precizno provedena, omogućava budućim korisnicima *Rječnika* da iščitavaju različite informacije, u skladu s njihovim potrebama.

Na kraju možemo reći da je knjiga *Leksika orijentalnog porijekla u frazemama bosanskog jezika* izuzetno značajno i vrijedno naučno djelo. Posvećenost tekstu, u svim njegovim pojedinostima, značajna je odlika ove knjige, a interdisciplinarni pristup, uzoran i nadahnjujući, mogao bi potaknuti i druge istraživače da u spoju različitih disciplina osvijetle i ine neslavenske slojeve leksike bosanskog jezika.